

УДК 398(=162.5):001-051(450)"19" В.Джусті
DOI: 10.30970/sls.2020.69.3487

ЛУЖИЦЬКИЙ ФОЛЬКЛОР У СЛАВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ ІТАЛІЙЦЯ ВОЛЬФАНГО (ВОЛЬФА) ДЖУСТІ

Ярема КРАВЕЦЬ

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, Львів, 79000
Кафедра світової літератури
e-mail: yaremakravets@gmail.com*

У статті досліджується сорабістична праця “Народна серболужицька пісня” (1926 р.) італійського славіста лужицького походження Вольфанго Джусті (1901–1980), зовсім не зана в українських славістичних колах. Представлена класифікація найбільш характерних народних пісень, яка стала підставою для італійського науковця: В. Джусті спирався на авторитетні дослідження, насамперед К. А. Фідлера і Б. Кравца. Відзначено, що літературознавець наголошував на впливі навколишніх народів, яких зазначала лужицька культура, особливо впливу германської культури, наводив приклади “духовної аналогії” з німецькими народними піснями.

Ключові слова: лужицький фольклор, Вольфанго Джусті, народна пісня, мотив вірності/невірності, драматичний настрій, класифікація пісень, аспекти *вендського* фольклору, германський вплив.

В українському літературознавстві італійський славіст Вольфанго (Вольф) Джусті знаний завдяки двом публікаціям. Ідеться, насамперед, про розділ “Українська пісня і дума в Італії” з монографічного дослідження у двох книгах Григорія Нудьги “Українська дума і пісня в світі” (Львів, 1998). У ньому автор приділив увагу професору римського університету В. Джусті, який у 20-х роках минулого століття був одним із найактивніших популяризаторів українського поетичного слова в Італії, друкував на сторінках журналів “I nostri quaderni” (“Наш кварталник”) та “Rivista di Letterature Slave” (“Огляд слов’янських літератур”) статті про “український фольклор, творчість Тичини, переклади ліричних, історичних пісень та дум” (Нудьга, с. 297). Друга стаття про В. Джусті (авторства Ксенії Константинович) побачила світ у другому томі шеститомної “Шевченківської енциклопедії” (Київ, 2012 р.) – у ній розповідається про внесок В. Джусті до італійської Шевченкіани (статті про творчість Кобзаря, переклади його поезій, українських дум і пісень) (Константинович, с.238).

Незваною в українському літературознавстві, зокрема в українській славистиці, залишалася ще одна грань діяльності В. Джусті – його сорабістичні зацікавлення. Літературознавець Е. Сгамбаті, авторка статті “Джусті Вольфанго (Вольф)” (“Giusti Wolfango (Wolf)” у “Біографічному словнику італійської енциклопедії Treccani.it”, зазначала, що майбутній учений-славіст, який стажувався в наукових установах Чехословаччини, Польщі та СРСР, проявив себе як дослідник широких культурних зацікавлень.

Повернувшись 1929 р. до Італії, він майже десять років співпрацював в “Enciclopedia italiana” і “Enciclopedia cattolica” (1945–1954): “В. Джусті є красномовним прикладом тієї еkleктичної і загальної славистики, яка утвердилася в Італії у міжвоєнний період. Завдяки добрій підготовці і різностороннім зацікавленням, він зміг осягнути різні сфери досліджень – богемістику, русистику, полоністику” [Sgambati].

Науковець звернула увагу і на українознавчі інтереси В. Джусті у 20-х роках ХХ ст., що, з огляду вивчення історико-культурної індивідуальності України та її літератури, було неабияким явищем не тільки в Італії, й у Західній Європі. Е. Сгамбаті відзначила зацікавлення ученого лужицькою цивілізацією, що стало ще одним підтвердженням широти наукових зацікавлень італійського славіста. У 20–30-х роках науковець друкував свої лужицькі дослідження на сторінках журналів “L'Europa Orientale”, “Rivista di Letterature Slave”, “I nostri quaderni”.

Італійський учений публікував також численні рецензії на лужицькознавчі праці Йозефа Пати “Вступ до студій лужицькосербської писемності” (“Ůvod do studia lužickoserbského písennictví”), Людовіка Куби “Читання про Лужицю” (“Čtení o Lužici”), М. де Во Фаліпо “Література лужицьких сербів” (“La littérature des Serbes de Lusace”), окремі твори лужицьких письменників (наприклад Міна Віткойц “Нижньолужицькі вірші” (“Dolnoserbske Basně”, 1929).

Автор пропонованої статті відзначав окремі аспекти сорабістичних зацікавлень італійця Вольфанго Джусті у своєму виступі на XIV Міжнародному сорабістичному семінарі “Сорабістика: сучасність і перспективи” 4–5 жовтня 2013 р. у Львівському університеті імені Ів. Франка, аналізуючи такі праці італійського славіста, як “Залишки давнього слов'янського народу. Лужицькі серби” (“I resti di un'antica civiltà slava: i Serbi di Lusazia”) та “Полаби з Люнебургу” (“I Polabi del Luneburgo”), надруковані 1924 і 1925 рр. Матеріал, виголошений на семінарі, опубліковано під назвою “Сорабістичні зацікавлення італійця Вольфанго (Вольфа) Джусті” у збірнику “Питання сорабістики” (Кравець, с.197–205).

Серед сорабістичних праць В. Джусті лужицькому фольклору присвячені дві публікації ученого – “Серболужицька народна пісня” (“Il canto popolare serbo-lusaziano”) у часописі “Rivista di Letterature Slave” (1926, I) і “Сербо-лужицькі народні пісні” (“Canti popolari serbo-lusaziani”) у журналі “I nostri quaderni” (1926, III).

Доволі обширну характеристику окремих питань лужицького фольклору В. Джусті запропонував також у згаданій статті “Залишки давнього слов'янського народу. Лужицькі серби” у підрозділі “Лужицька література” (“Letteratura wenda”), який розпочав такими словами: “Народні пісні і література є найкращим засобом для пізнання душі народу” (Giusti, 1924, p.231).

Душа лужицького народу, зазначає Джусті, найкраще і найповніше виражена у своїй народній пісні: “З самого початку лужичани (італійський славіст пише “венди”. – Я. К.) були крайнім слов'янським авангардом на Заході, відокремленим від цілої слов'янської сім'ї. Лужицькі народні пісні є не тільки слов'янськими, я сказав би, типово слов'янськими (tipicamente slavi). У них відлунюється така сама душа, яку знаходимо, наприклад, у народних українських піснях. Є серед них як пісні сумні, так і пісні веселі; є також серед них пісні обжинкові, веснянки, пісні про молоді роки, а також пісні, в яких відчувається уся велич і багатство людської душі” (Giusti, 1924, p.232). Як на доволі невеликий кількісно лужицький народ, лужицький фольклорний матеріал, без перебільшення, величезний.

В. Джусті наводив у своєму перекладі окремі пісні, на його думку, “найбільш характерні”, запозичивши їх із добірки, укладеної К. А. Фідлером і виданої у Будишині 1915 р.:

– пісня, у якій закоханий присягається коханій бути з нею, доки смерть не розлучить їх;

– низка пісень, в яких часто звучить мотив вірності;

– пісні про невірність як найтяжчий гріх;

– інші балади, в яких переважає драматичний настрій.

Італійський славіст запропонував декілька поетичних зразків у творчості А. Зейлера, які надихалися народними піснями – “поета слов’янської душі і слов’янських почуттів”; Я.-Б. Чішинського, якого “лучижани недаремно вважають своїм найбільшим поетом”; Йозефа Новака та Яна Скали, чиї поетичні добірки побачили світ після першої світової війни. “Ян Скала, – зазначає В. Джусті, – це поет, який справді заслуговує на таку згадку”. Фольклорні зацікавлення Яна Скали критик ілюстрував двома ліричними віршами із поетової добірки “Іскри”, що з’явилася 1923 р. у Будишині (Giusti, 1924, p.236).

Особливе зацікавлення щодо винесеної у заголовок цієї статті проблеми викликає публікація В. Джусті із журналу “Rivista di Letterature slave” – “Серболужицька народна пісня” (“Il canto popolare serbo-lusaziano”) (1926). Учений писав: “Як майже в усіх слов’янських народів, фольклор у лужицьких сербів займає важливе місце як своїм мистецьким рівнем, так і самим фактом своєї літературної зрілості” (Giusti, 1926, p.485).

Італійський славіст приймає жанровий поділ лужицьких народних пісень, запропонований музикантом Б’ярнатом Кравцом з його публікації в журналі “Luzica” (№ 1, 1923): 1. Prězpolna – вишукані романтичні пісні, які селяни виконують, перетинаючи поля; 2. Hgónčka – пісня, яку під час танцю інколи виконують дівчата; 3. Serbske reje – пісні, які супроводжують танець; 4. Wuženja – пісні, які виконує на зібраннях молодь; сюди відносяться і подружні пісні; тут фігурують імена двох закоханих, а група молодих людей співає їм хвалу; 5. Kwasne srěwy – весільні пісні, які урочисто виконуються у домі нареченого або по дорозі з дому до церкви і назад; 6. Stonaje, або стогони – пісні, які виконуються під вікном якоїсь хати з нагоди певної урочистості, у зв’язку із заколеною свинею або приготуванням великої солодкої випічки; також є пісні жебраків; 7. Podkěruše – пісні релігійного змісту різних конфесій.

Великий матеріал серболужицького фольклору, нагадував італійський славіст, ретельно зібраний, опрацьований і надрукований завдяки насамперед серболужицьким ученим Я. А. Смолеру та А. Муці, а також чехам Л. Кубі і А. Черному; вони ставили за мету “показати особливості «лужицьких» почуттів, що мають неабияку цінність” (Giusti, 1926, p.486).

Характерною для народних серболужицьких пісень, зазначав В. Джусті, є любов між братом і сестрою: така ідеальна любов часто межує із самопожертвою і дуже нагадує любов батьків і дітей. З особливою довірою брати і сестри діляться радостями і печалю, надіями і розчаруваннями, впевнені в тому, що завжди знайдуть розуміння і отримають добру пораду. Коли дитина осиротіє, старші брати або сестри розраджують менших і намагаються з усією дитячою серйозністю замінити їм померлого батька.

Дівчина, яка йде до чоловіка, співає, сповнена жалю, перш ніж залишити батьківський дім.

“Dobru nóć, dobru nóć, mlódša sotra!
 Měj džak, ty, zo sy mje lubowała,
 wodaj mi wšitko z wutrobu,
 štož sym či křiwdu hdy činiła!
 Dobru nóć, dobru nóć, ty mlódši bratře!...”

*(“На добраніч, на добраніч, молодша сестро!
 Дякую тобі, що мене любила.
 Сердечно вибач мені,
 якщо чимось тебе скривдила!
 На добраніч, на добраніч, молодший брате!...”)*

(Тут і далі переклад автора статті).

“Пригадаймо собі іншу серболужицьку пісню – «Пастор-в’язень», – продовжує В. Джусті. – Молодий пастор носить гарний одяг – подарунок коханої. Але настоятель монастиря з презирством дивиться, що його пастор одягнений так ошатно, й ув’язнює його. Звільнити його можна лише після значної застави. Батько залишається незворушним, воліє краще зберегти п’ятдесят овець, ніж повернути ув’язненого сина. А брат, сестра і кохана, навпаки, придумують жертовне змагання, щоб успішно звільнити юного пастора із жорстокого ув’язнення. Можна цитувати безмежну кількість прикладів такої любові між братом і сестрою” (Giusti, 1926, p.486).

Далі італійський славіст розглядав любовні пісні (canto amoroso), в яких добре відображене життя цілого народу. У таких піснях переважає меланхолійна тенденція: “Лужицькі серби завжди були переважно рільниками, які довший час підлягали кріпацтву. Гарна різноманітна природа, огорнена спокоєм – озерами і каналами, хвойними лісами, величезними просторами вересу, і важка людська праця, глибоке вроджене релігійне почуття, яке звучить у тих народних піснях” (Giusti, 1926, p. 487). В. Джусті подавав типовий приклад такої пісні:

“Ja sym zrudna, zo mohła wumrjeć,
 njesměm nikom’ powjedać.
 Ze zrudnosću lehnyć khodžu,
 ze zrudnosću stawam zas.
 Luby mój tam daloko je
 w cuzym kraju na wójnje.
 Hdy by wjedzał moje mysle,
 by mje přisoł troštować”.

*(“Я так сумувала, що могла вмерти,
 годі було комусь про це розповісти.
 З журбою лягала спати,
 з журбою прокидалася.
 Мій коханий далеко,
 воює в чужім краю.
 Якби знав про мої думки,
 прийшов би мене розрадити”.)*

У любовних піснях подекуди звучать граційно жартівливі тони делікатної жіночності. На підтвердження цього В. Джусті наводить ще одну пісню, яка має певне обрамлення діалогом, відображеним швидкою зміною слів-реплік.

Інколи народна пісня є простою і короткою: звучать лише лагідно висловлені думки до коханої:

“Wyše města Wósporka
wuhostła je krušwinka.
Ze slónčkom je zakčěła,
z měsačkom je zezrawila,
Přišle z ranja wěťiki,
spadali su krušwički.
Zezběrał je hólčík wšě
donjesł swojej holěcy je!
Na jej' swětle woknieško,
před jej' běle póslańčko”.

(“За містом Вуспорка
виросла груша.
З сонечком розквітла,
з місяцем дозріла.
Вранці зірвався вітер,
посипалися грушки.
Хлопець зібрав їх усіх,
заніс своїй дівчині!
На її ясне віконечко,
перед її біле личко”.)

Наступною визначальною рисою народної серболужицької пісні, зазначає В. Джусті, є *мотив вірності*. У численних піснях юнак/дівчина страждає від болю або ж вкорочує собі віку через смерть або зраду коханої людини. Шумлять ліс і потік, пригріває сонечко, все видається простим; прозора і красива за своєю суттю природа і душа, доки є вірне кохання. Коли ж смерть або невірність руйнують зв'язок двох сердець, здається, несподівано спадає сірий попіл на природу і предмети, шелест лісу та два потоки немовби починають розмовляти однаковим тоном. Ця ідея вірності, відображена, зокрема, у любовній пісні, глибоко закорінена у душі народу. Цей ідеал вірності також накладає на дівчину обов'язок відповідальності і гідності.

Отже, за висновком В. Джусті, серболужицька народна пісня відзначається “домінуванням у ній меланхолійності, тріумфом вірності, ідеальним коханням, готовністю жертвовності у стосунках між братом і сестрою. В ній відтворений сумний і гарний пейзаж Лужиці, традиційно з жалем згадуються мертві тепер звичаї, почуття, які передавалися з покоління в покоління” (Giusti, 1926, p.490).

Італійський учений наголошував, що лужицька культура зазнавала впливу зовнішніх чинників, насамперед сусідніх народів. У мистецтві чи культурі кожен народ неминуче запозичає сюжети своїх близьких сусідів. У випадку сербських лужичан цей вплив був особливо сильним, бо вони з усіх боків були оточені німцями, на століття відокремлені од чехів і поляків. “Між германським та серболужицьким фольклором

існувала сильна інтерференція, про яку, принаймні, треба знати, наводячи деякі типові приклади”. І далі В. Джусті зазначав, що лужицькі серби аж ніяк не могли уникнути впливу германської культури, оскільки вони постійно контактували з німцями (у школі, на військовій службі тощо); багато народних німецьких пісень проникало у сербське оточення у незмінній поетичній формі. Упродовж століть лінгвістично онімечувалися численні чисто слов'янські регіони. Тут йдеться радше про процес онімечування як лінгвістичне явище. У ряді подібних випадків процес запозичення був взаємним: у німецьких народних піснях трапляються слова “wendici”. Цей аргумент, зазначив В. Джусті, мав би значення для цілого тому, і наводив декілька типових прикладів народних лужицької і німецької пісень як прояв духовної аналогії. Учений запропонував декілька паралельних уривків із жалібних пісень:

“Mein Bier und Wein ist frisch und klar,
Mein Töchterlein liegt auf der Totenbaar”

(“*Моє пиво і вино свіже та світле,
моя донька лежить у домовині*”).

“– Dobry wječor, maćeřka,
hdže je waša džowčička?”

Moja džowka doma njej,
wona je mi wumrjeła”.

(“*Добрий вечір, матусю
де ваша донечка?*”).

*Нема вдома моєї донечки,
вона мені вже померла*”).

У серболужицькій пісні хлопець іде на цвинтар шукати могилу своєї коханої; легко скаче кінь, юнак плаче. А між тим чути голос, який промовляє:

“ – Nje płáč, nie płáč, luby mój!
Wšak je w swěće holcow dosć.
– Holcow je drie w swěće dosć,
ale žana kaž ty bě”.

(“– *Не плач, не плач, любий мій!
На світі багато є дівчат.
– Дівчат є багато на світі,
але такої, як ти, нема*”).

І відразу ж, додає В. Джусті, протилежний мотив іншого настрою лужицької пісні: із трьох сестер старша очікує свого коханого, який повертається з війни. Вже везуть її коханого – побитого і пораненого. Коханий ще при свідомості, він радить своїй нареченій знайти іншого милого. Його суджена відповідає:

“Mi niej wo te rjanosće
ani wo te pušnosće,
ale wo te swěrnosće,
naju wěrne lubosće”.

*(Мені не важать
ані врода, ні вигляд,
а важить та вірність,
вірність нашого кохання).*

Відлунюються подібним мотивом лужицька і німецька пісні про двох закоханих, розділених водною перешкодою:

Gólc přez wódu plějašo,
žowčo jomu swěšašo.
Swěcka chopi gasować
gólc se chopi zalěwaš.

*(Юнак перепливає ріку,
дівчина йому світить.
Свічка загасає,
юнак потонає).*

І як відгомін – німецька пісня:

Da sass eine falsche Nonne,
die tat als wenn sie schlief,
sie täte die Kerzen ausblasen,
der Jüngling ertrank so tief.

*(Там з'явилася несправжня черниця,
вдавала, що спить,
вона загасила свічку –
юнак потонув на глибині).*

“Названі характерні ознаки серболужицького фольклору і наведені приклади, зазначає італійський учений, не можуть, звісно, створити навіть уявлення про його багатство. Але сподіємося, що цей короткий нарис ознайомить італійського читача з різними аспектами «вендського» фольклору. З великою надією зможу невдовзі запропонувати читачеві інші жанри багатющого лужицького фольклору. Можна сподіватися, що матимемо настільки всебічні коментарі, що ці зрозумілі та прості пісні зазвучать у своїй красі та повноті” (Giusti, 1926, p. 493).

Такими словами Вольфанго Джусті завершив свою студію. Вже наступного року учений-славіст надрукував у третьому випуску часопису “I nostri quaderni” працю “Народні серболужицькі пісні” (“Canti popolari serbo-lusaziani”).

Список посилань

- Константиненко, К., 2012. Джусти Вольфанго. В: *Шевченківська Енциклопедія; в 6 т., 2.* Київ, с.238.
- Кравець, Я., 2015. Сорабістичні зацікавлення італійця Вольфанго (Вольфа) Джусти. *Питання сорабістики: [XIV Міжнар. сорабіст. семінар.]*. Львів–Будишин, с.197–205.
- Нудьга, Г., 1998. Українська пісня і дума в Італії. В: Г., Нудьга. *Українська дума і пісня в світі; у 2 кн., 2.* Львів, с.265–304.
- Giusti, W., 1924. *I resti di un'antica civiltà slave: I serbi di Lusazia. L'Europa Orientale*, IV, p.221–239.
- Giusti, W., 1926. *Il canto popolare serbo-lusaziano. Rivista di Letterature slave*, III–IV, p.485–493.
- Sgambati, E., 2002. Giusti Wolfgango. In: E. Sgambati. *Dizionario Biografico degli Italiani*, 57. Доступно: <http://www.treccani.it/enciclopedia/wolfango-giusti> (Dizionario-Biografico) [Дата звернення: 19 травня 2020]

References

- Giusti Wolfgango, 1924. Remains of Ancient Slavic Civilization. The Lusatian Song. In: *L'Europa Orientale: Rivista mensile*. Roma, pp.221–240. (In Italian)
- Giusti Wolfgango, 1926. The Folk Sorbian-Lusatian Song. In: *Revue of Slavonic Literature*, 3–4. Roma, pp.486–493. (In Italian)
- Konstantynenko, K., 2012. Giusti Wolfgango. In: *The Shevchenko Encyclopaedia*, 2. Kyiv, p.238. (In Ukrainian)
- Kravets', Ya., 2015. Sorabistic interest of the Italian Wolfgango (Wolf) Giusti. *Problems of Sorabistic Studies: The 14th International Sorbian Studies Seminar*. Lviv–Budyshyn, pp.197–205. (In Ukrainian)
- Nud'ha, Hr., 1998. Ukrainian Songs and Dumas in Italy. In: *Ukrainian Dumas and Songs in the World*, 2. Lviv, pp.265–304. (In Ukrainian)
- Sgambati, E., 2002. Giusti Wolfgango. *Dizionario Biografico degli Italiani*, 57. Available at: <http://www.treccani.it/enciclopedia/wolfango-giusti> (Dizionario-Biografico) [Accessed 19 May 2020] (In Italian).

**LUSATIAN FOLKLORE IN THE SLAVIC RESEARCH
OF THE ITALIAN WOLFANGO (WOLF) GIUSTI****Yarema KRAVETS'***Ivan Franko National University in Lviv
1, Universytetska str., Lviv, 79000
Department of World Literature
e-mail: yaremakravets@gmail.com***Abstract**

Purpose: The article is devoted to the Sorbian studies work of the Italian Slavic scholar of Lusatian origin Wolfango Giusti (1901-1980) "The Folk Lusatian Serbian Song" (1926), totally unknown in Ukrainian Slavic scholars' circles. The author of a large number of Sorbian studies publications printed in the 1920s and 1930s in the pages of Italian Slavic editions, he became a true popularizer of Lusatian culture, and his works found a special reverberation in the research papers of authoritative Sorbian scholars. W. Giusti's name as researcher and translator has recently been more frequently mentioned in Slavistic publications, his interest in Ukrainian poetry, esp. in the 1920s, is written about. The interest in W. Giusti's literary legacy is linked, in particular, to his being interested in T. Shevchenko's and M. Shashkevych's lyrics. In the research under analysis, the Italian scholar stressed that "the soul of the Lusatian people has found its best and fullest expression in their folk song". Also mentioned by W. Giusti were Ukrainian folk songs, rich in their multi-genre samples.

Results: The paper presents a classification of the most characteristic folk songs, the classification coming to be basis-providing for the Italian scholar: W. Giusti relied on authoritative research papers, including those by the scholars K. Fiedler and B. Krawc. The Italian Slavicist acquaints us with songs of love between brother and sister, love songs about the way of life of the whole people, songs resonating with the motif of fidelity. Neither has the literary scholar bypassed the issue of the neighbouring peoples' influence experienced by Lusatian culture, particularly that of a Germanic culture, providing some examples of a "spiritual analogy" with German folk songs. W. Giusti completed his short essay by promising to offer the reader, before long, "other genres of the extremely rich Lusatian folklore". The promise came to be fulfilled as early as the next year, in the work published under the title "Folk Lusatian Serbian Songs".

Key words: Lusatian folklore, Wolfango Giusti, folk song, motif of fidelity/infidelity, dramatic mood, classification of songs, aspects of "Wendish" folklore, Germanic influence.